

### ***Список використаних джерел***

1. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки : проєкт за результатами публічного обговорення. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoryptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : проєкт Закону України від 27 листоп. 2020 р. № 4434. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=70539](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70539).
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n440>.
5. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 (Справа № 1-24/2020(393/20)) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

***Юсупов Володимир Васильович,***  
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

### **КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Криміналістичні засоби й методи – це розроблені криміналістикою спеціальна апаратура, речовини, інструменти, способи дій, рекомендації та інше щодо здійснення судового дослідження та запобігання злочинів [1, с. 103]. Спеціальна апаратура, речовини, інструменти належать до засобів криміналістичної техніки, а способи дій і рекомендації розглядаються як тактичні прийоми, їх комплекси, є криміналістичними методами розслідування. Рекомендації стосуються криміналістичної тактики у випадку наукової поради (програми) найбільш організованого і доцільного проведення слідчих (розшукових) дій.

З урахуванням сьогоденішнього стану протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні під час їх розслідування підлягають удосконаленню певні криміналістичні методи. А саме: алгоритмізація слідчих (розшукових) дій, програмування розслідування, проведення тактичних операцій.

Отже, криміналістичний алгоритм – це науково обгрунтоване правило про виконання в заданому порядку системи послідовних операцій, що рекомендовані слідчому для виконання визначених завдань [2, с. 87]. Криміналістичний алгоритм під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень реалізується, у першу чергу, у виді алгоритмів проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, результати вивчення практики розслідування корупційного злочину, передбаченого ст. 368 КК України, засвідчило, що типовими слідчими діями є обшук, огляд місця події, освідування, допит, одержання зразків для експертизи, проведення судових експертиз. Тому слідчий може алгоритмізувати свої дії під час проведення цих типових, таких, що постійно повторюються, процесуальних дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Наступним рівнем удосконалення криміналістичних методів розслідування корупційних кримінальних правопорушень є формування програм їх розслідування. Програма розслідування злочинів є належно систематизованими низкою криміналістичних алгоритмів в сукупності з іншими практичними рекомендаціями, що охоплюють різну сукупність слідчих дій [2, с. 87]. Програми розслідування спрямовані на послідовні дії слідчого з управління та вирішення типових слідчих ситуацій.

Загалом програма розслідування корупційного кримінального правопорушення є конструкцією, що пропонує вжиття у визначеній послідовності слідчих (розшукових) дій, логічно відображає типовий розвиток слідчої ситуації. У цих програмах розслідування комбінуються алгоритми проведення слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, окремі тактичні прийоми, компромісні варіанти їх реалізації, визначаються нові напрями розслідування тощо. Відповідно можна вести мову про типові програми розслідувань окремих видів корупційних кримінальних правопорушень, як то зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); зловживання впливом (ст. 369<sup>2</sup> КК України) та ін.

Типові програми розслідування корупційних кримінальних правопорушень дають змогу структурувати дії слідчого з чітким орієнтуванням на кінцеву мету кримінального провадження. Вони пропонують правильну послідовність виконання тактичних завдань, формування таких правил поведінки, що без затрат часу підшукують

індивідуальну систему дій, які сприяють досягненню низки завдань конкретного кримінального провадження.

На прикладі розслідування злочинів, учинених з використанням службовою особою своїх повноважень, А. Б. Балонь пропонує типову програму діяльності слідчого на початковому етапі: 1) проаналізувати наявні матеріали, направлені контролюючими державними органами за фактом перевірки, ревізії; 2) вилучити на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів; 3) допитати як свідків осіб, що володіють інформацією про службову діяльність підозрюваного; 4) провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб; 5) провести обшуки за місцем роботи, проживання чи іншого володіння; 6) провести негласні слідчі дії; 7) призначити судові експертизи; 8) проаналізувати зібрані матеріали, вручити повідомлення про підозру [3, с. 116–117].

Типові програми розслідування будуються з використанням ситуаційного підходу, вони орієнтуються на типові слідчі ситуації початкового, подальшого та завершального етапів кримінального провадження.

Наступним криміналістичним методом, що підлягає удосконаленню під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, є тактичні операції.

Як зазначає В. О. Коновалова, проведення тактичних операцій полягає в об'єднанні слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів для вирішення конкретних завдань. Тактична операція замінює тривале і послідовне здійснення слідчих дій *тактическим комплексом*, який вирішує двоєдине завдання – швидкість і раптовість отримання доказової інформації, що обумовлює не лише ефективність розслідування, а й економію процесуальних засобів і сил слідчого апарату [4, с. 348].

Механізм реалізації тактичних операцій, як і алгоритмів та програм розслідування, полягає в поступовому проведенні слідчим запланованих, а під час алгоритмізації діяльності – запрограмованих, слідчих (розшукових) і процесуальних дій, організаційних заходів, спрямованих на поетапну реалізацію мети – від виконання тактичних завдань слідчих ситуацій до розкриття злочину загалом.

Зокрема, на початковому етапі розслідування корупційного злочину, передбаченого ст. 368 КК України, проводиться тактична операція по затриманню службової особи, яка одержала неправомірну вигоду. Ця тактична операція охоплює такі слідчі (розшукові) дії та організаційно-технічні заходи: негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину; слідчі (розшукові) дії – обшук, огляд місця події, огляд предметів і документів, освідування; процесуальні заходи – підготовка понятих, залучення спеціаліста в слідчі (розшукові) дії, забезпечення техніко-криміналістичними засобами перебігу проведення тактичної операції, процесуальні документи щодо

обшуку житла чи іншого володіння особи, освідчування особи, її затримання, доступ до речей і документів тощо.

Крім цієї, під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою проводяться такі тактичні операції:

«Груповий обшук» – одночасні обшуки у співучасників службової особи, її рідних, близьких родичів, приміщеннях, де зберігають майно, придбане за рахунок корупційної діяльності службовця;

«Збирання інформації про злочин» – проводиться в умовах інформаційної невизначеності про окремі обставини корупційної діяльності чиновника, полягає у збиранні детальної інформації відповідно до даних заяв і повідомлень про вимагання, пропозицію надати або одержання неправомірної вигоди конкретною службовою особою, що надійшли в правоохоронні органи;

«Захист» – тактична операція, що спрямована на реалізацію положень законів України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» і «Про державний захист працівників суду і працівників правоохоронних органів» відповідно до викривача корупційного злочину, свідків або інших осіб у межах кримінального провадження;

«Подолання протидії розслідуванню» – тактична операція спрямована на подолання протидії розслідуванню корупційного кримінального правопорушення. Передбачає створення необхідних умов, що сприяють успішному виконанню окремих завдань щодо запобігання та розкриття відповідних правопорушень шляхом дезорієнтування осіб, які протидіють, коли в умовах, що склалися, виконати такі завдання іншими засобами неможливо або надзвичайно складно.

Таким чином, алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій, програмування розслідування та тактичні операції щодо корупційних кримінальних правопорушень усувають інформаційну невизначеність, сприяють скоординованості дій слідчого, оперативних працівників та інших уповноважених осіб під час кримінального провадження. Ці криміналістичні методи забезпечують успішне розслідування конкретного корупційного кримінального правопорушення в цілому.

#### ***Список використаних джерел***

1. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – 2-е изд. доп. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.

2. Шаталов А. С. Криминалистическая алгоритмизация и программирование расследования преступлений : учеб. пособие : в 3 ч. М. : ГУ ВШЭ, 2001. Ч. 2 : Ситуационный подход, цели и задачи, классификация. 141 с.

3. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 258 с.

4. Коновалова В. Е. Генезис криминалистической тактики. *Криміналістика XXI століття* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листоп. 2010 р.). Харків, 2010. С. 347–350.